

FRÅN WIEN OCH PARIS

Tragiken i en nationell katastrof illustreras ofta effektivt av individens privatliv. I detta faktum ligger väl delvis förklaringen till slagkraften hos en bok som Elsa Björkman-Goldschmidts "Wien valnar". Koncentrationslägrens helvete har t. ex. beskrivits många gånger, men knappast så illusoriskt som i författarinns historia om Sali.

När hon kom på besök till ett par Wienvänner från före kriget försvann ett mörkt föremål under sängen. Föremålet kröp så småningom fram och visade sig vara en liten pojke, Sali. I en ryggsäck hade hans pappa smugglat honom med in i koncentrationslägret. Både mamman och pappan hade sedermera döts där, men pojken hade överlevt — han var dresserad att gömma sig så snart någon tog i barackörrådet. Vanan satt i även sedan han fått en fristad hos två damer i efterkrigs Wien.

Om detta Wien och om dess invånare, om resignation och fattigdom, kaotiska administrationsförhållanden och sällsamma människoköden

Stälkungen

I sin senaste roman har Kjerstin Göransson-Ljungman använt sitt genomsnittligt skrivande utvecklade språk till att utforska konsten Göran Fredrik Göranssons liv och tillkomsten av dennes Sandviken. Göransson fullkomnade som bekant besemmetoden, och hans experiment väckte det största uppeende i vårt land. Det blev så smått "något av sagans och legendens nimbus kring honom och hans verk"; med honom föddes en storsvensk tanke på det svenska ståtets fredliga seger över hela världen. Författarinna behärskar sitt rika material, och hennes miljöskildring av det borgerliga 1800-talet rymmer inte bara den av samhällspsykologin så starkt präglade familjen Göransson utan även rika förgreningar av svenskt industriellt pionjärlärande. Men materialet har inte inarbetats i de riktigt stora sociala sammanhangen; de romantiska inslagen och det underalltändna syftet har stått i vägen så att denna bok om en av vår industris genombrottsmän inte har blivit vad ämnet bort inbjuda till: en bredare samhällsroman.

KJERSTIN GÖRANSSON-LJUNGMAN: Konsuln. Wahlström & Widstrand, 11.—.

handlar det mesta, beskrivet med den goda insideskunskap författarinna förvärvat som österrikiska förestadströsk och Rädda barnendelegat efter.

I förgrunden står människan; grabben som försörjde sig på att sälja sin syster till den högstjudande, den fantastiska "Östermalmadamen" som levde bland smuts och lump i en fångelserin, Helmut Moltke, den noble motståndsmannen som avrättades av nazisterna några månader före krigsslutet. Litterärt sett är det förstklassigt lektyr över hela linjen; den lakoniska historietten om en manskostym är därtill en fulländad enaktstragedi, skuren direkt ur verkligheten, men registrerad för scenen.

Klippta ur verkligheten är också siluetterna i Gunnar Cederschiölds "Efter levande modell", en idyllisk bok om en idyllisk tid — de svenska konstnärernas Paris-epok i början av 1900-talet.

Hela galleriet av "pariserpojkar" drar förbi, ett charmfullt, begåvat, lite lättinnigt men hårt arbetande gäng. Till de idoga arbetarna hörde avgjort Carl Friesendahl, den skickliga men "här hemma alltför litet uppmärksammade" skulptören. Bertil Lybeck var mer lat, men rita kunde han och så var han virtuos på att vissla "Älvsborgsvisan" och "Regn på våra fönsterrutor falla".

Ivar Arosenius hade redan jämnat Paris när Cederschiöld kom dit, men hans minne levde med oförminskad styrka. Han brukade vara obehaglig mot folk, Arosenius, och utpräddade för säkerhets skull med livvakt — den herkuliske Edvard Waller, barnsligt road av slagsmål och städade beredd att till det yttersta utnyttja de tillfällen Arosenius gav honom att bedriva denna favoritport.

Dardel behövde ingen livvakt — även om han nog kunde vara lika oförskrämd som Arosenius. I ett fall grundades t. o. m. en långvarig vänskap på en elakhet som Dardel bestod Martin Koch första gången de träffades. "Herrn ser ut som en dassborste i ansiktet", förklarade han för den skäggige, som förtröst frivande sträckte fram näven och svadade: "Tack ska du ha."

Cederschiöld har räddat åt eftervärlden en annan Dardelism: "Jag är inte rädd för döden, men det är förskräckligt otrevligt att dö. Man borde kunna dö elegant." Dardel blev bönhörd, han avled i sömnen.

Skulptören Edvard Waller var barnsligt road av slagsmål, och uppträdde alltid i Paris som livvakt åt Ivar Arosenius, som var känd för att ofta råka i gräl.

del blev bönhörd, han avled i sömnen.

Parisepokan har gått i graven — eller till konsthistorien — liksom de flesta av dem som bar upp den. Man är tacksam att Cederschiöld hann fånga så mycket av den tjusande atmosfären kring detta skandinaviska gästspel innan han själv gick bort.

Sven Auréns attityd är flanörens. Han engagerar sig inte, han iakttar och redovisar — i "Mitt fönster i Paris" — sina iakttagelser, eventuellt upplevelser, utan djupare känslöengagemang. Utom på en punkt: kan man inte ta fel på värmen i hans känslor för Paris och särskilt den bit av stan som ligger omkring Boulevard S:t Germain.

Som de flesta flanörer dras Aurén mot de pittoreska, mot det intressant avvikande hos människor och miljöer. Och som erfaren journalist vet han på pricken hur ett stoff ska behandlas för att bli lättläst och attraktivt. Sit t bästa i den nya Parisboken ger han i det utmärktare reportaget om les clochards, om lumpsumarlarna, som går på jakt efter matnyttigheter sedan mörkret fallit och som alla har sina noga inrutade soptunnor.

— BERTN BERNHOLM

ELSA BJÖRKMAN-GOLDSCHMIDT: Wien valnar. Norstedts, 12:50.

GUNNAR CEDERSCHIÖLD: Efter levande modell. Natur o. Kultur, 12:50.

SVEN AURÉN: Mitt fönster i Paris. Wahlström & Widstrand, 8:50.

Ett inlägg:

Om experiment med sinnesslöa

Medicinalstyrelsens upplysningskampanj mot karies bl. a. bland skolbarnen betraktar man med stor sympati. Och med lika stort intresse läser man om forskningen på detta område — vem har inte haft tandvärk, och vem har inte sett sin plånbok gräpas ur i samma takt som ens molarer fylls. Då råkar man höra talas om experimenten på Vipeholm, sinnesslöanstalten i Lund, "Medicinalstyrelsens odontogiska försöksanstalt". Och en del väntrumskänslor inställer sig.

Experimenten på den anstalten avser att utröna kostens inverkan på tänderna. När de är klara hoppas man veta en hel del om och i vilken man vissa ämnen i vår föda, t. ex. socker och fluor, inverkar på tändernas tillstånd. Vid utförandet av experimenten går man, så vitt jag har förstått, tillväga ungefär så att man t. ex. undanhåller en grupp sockerhaltig mat och liknande, t. ex. godsaker, medan en annan får tillfälle att propa i sig så mycket smask de vill. På det viset hoppas man få fram fakta som kan jämföras och som kan läggas fram för oss allmänhet, att rätta oss efter.

Syftet är alltså behjrtansvärt. Men metoden, metodiken säger visst forskarna, tycks inte odelat tilltalande. Det är ingenting att säga om den ena delen av experimenten, den där man väntar sig positiva resultat och handlar därefter, men om den där följderna väntas bli negativa — där man i experimentsyfte ger patienterna tillfälle att, som man väntar, fördärva sina tänder — om den kan man säga åtminstone en sak: Detta är inte humanitärt.

Det spelar här ingen roll i vad mån offren tillfogas njutningar eller lidanden, inte heller att experimenten sköts under så noggrann kontroll, att ingenting kan sägas lämnas åt slumpen. Vad det gäller är att man

Med bilden i centrum

Ett makalöst praktverk, säger förlagsreklamerna om "Nationalmusei mästerverk". Det är starka ord, men det finns faktiskt täckning för dem. Tyngre och mer påkostade praktverk har nog producerats här i landet än detta, men det är få som haft större berättigande. Detta är inte bara till Lyst, en förgyllt sak för salongsbordet; det gör verkligen den konstintresserade allmänheten en tjänst, det är upplysande och inspirerande och uppdrag saker och ting som man inte tänkt på eller märkt förut. Makalös kan man nog kalla reproduktionernas höga kvalitet. Det gäller både svart-vitt-bilderna och — märkligt nog utan undantag — färgreproduktionerna. Om dem har man fått ett nytt grepp, och de har fått en ny uppgift att fylla. De återger undantagslöst bara ett utsnitt ur tavlan, ibland en starkt begränsad detalj. Som Erik Wettergreh påpekar i sitt företal blir en färgreproduktion alltmåra osannfärdig ju starkare förminskningen är. I detaljen kan man komma originalets färger närmare och mycket nära, vartill bidrar att penselskriften och lasurförarbetet kommer bättre till sin rätt. Dessa färgdetaljer innebär faktiskt givande nyupptäckter, och de fäster uppmärksamheten på den betydelsefulla roll en målning utkanter spelar rent vetenskapligt: en aldrig så skicklig kopist slarvar gärna med vad han nysar vara en bisak. Nästan som nya konstverk betraktar man det svartvitt tillbehöret mot grönsa bakgrund i Cranachtavlan och det dekorativa, göbelangartade utsnittet ur

Boschaerts stora blomstervas. Man skulle bra gärna vilja ha haft en färgbild också av de la Tours Hieronymus med dess säregna kolorit.

Men att på detta sätt som genom förstoringsglas avnjuta en stor målning detaljer som stället innebär å andra sidan en proportions- och begreppsförskjutning och kan inte ligga till grund för bedömningen av verket i dess helhet. Det innebär dock ökade möjligheter att fånga individuella skönhetsvärden i verket. I boken uppträder färgdetaljerna heller inte ensamma utan som ledsagare till svart-vitt-bilder.

Egentligen har var och en sin egen uppfattning om vad som hör till Nationalmusei mästerverk, och något universellt giltigt urval går inte att åstadkomma. Även om några saker får anses ha ett numera ganska nominellt värde som mästerverk, får man dock i stort sett beteckna Sixten Strömboms urval som säkert och riktigt. Dessas ord och andra av hög uppskattning är reservationslöst tillämpliga på hans bildkommentarer. För många har säkert den historiska översikten över samlingarna tillkomst nyhetens behag. Tavelkatalogen med dess litteraturvísningar fyller de högsta anspråk.

Dopplär i verklig mening kan "Nationalmusei mästerverk" knappast bli: priset är för högt om också ingalunda oskäligt. Men populärt vill och kan Forums lilla häfte "Svenska konstsatser" bli. Här tillhandahålls för 4:50 en liten vederhäftig svensk konsthistoria från äldsta tider till omkring 1900. Bilderna är i förhållande till formatet mycket bra, och i färgbilderna har man använt sig av utsnittsförarbetet. Texten torde väl vara så bra den kan bli med så begränsat utrymme: Gertrud Semer har fått fram sammanhangen och de stora linjerna i en flytande framställning. Kanske har medeltidskonsten blivit onödigt anonym: när vi nu slutligen fått veta namnet på den store mästaren till 1300-talsmålningarna i Dädesjö, Sigmunder, borde det ha nämnts, och Albertus Pictor, som representeras av omslagsbilden, är inte upptagen i texten.

På tal om kalkmålningarna är det också en smula orövrikt att lägga skulden för kyrkornas vitlimning så helt på 16- och 1700-talen. 1600-talet förströde inte många medeltida målningskomplex, om inte genom restaurering, och det är en svår missuppfattning att fränkänna detta århundradet sinne för medeltidsmässig brokighet och berättarglädje, efter som detta bör till dess karakteristiska egenskaper. 1700-talet kalkade över åtskilligt måleri i pietetiskt nit, men ter sig ändå rätt hovsamt i jämförelse med vad 1800-talet åstadkom på området.

— BENGT G. SÖDERBERG

SIXTEN STRÖMBOM: Nationalmusei mästerverk. Bonniers, 35:—.

SVENSKA KONSTSATSER. Med en kommentar av Gertrud Semer. Forum, 4:50.

Årets julklappsbok

Jascha Golowarjuk

SILKESMATTAN

SAGOR FRÅN OSTAN OCH VÄSTAN

i sagolikt vacker utstyrelsel

illustrerad, två färger

12:—, INB. 16:—

NUMRERAD BIBLIOPHILUPPLAGA MED FÖRFATTARENS NAMNTECKNING

Kr. 30:—

Dansk stormjuice 40.000 ex. i Danmark

KELVIN LINDEMANN

Gyllen länkar

"Kelvin Lindemann är en framstående epiker. Hans berättelse har mod, kraft och lidelse och är rik på färgglada handlingar och skarpt tecknade scener. En härförd för äran och rätten med en röst som en basun."

Berlingske Aften Avis

Historisk roman om dansk kolonialpolitik under 1700-talet.

12:50, inb. 16:—

TIDEN

